

ДУХ ЧАСУ І ЖУРНАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

Іващенко О.В., канд. філос. н., доцент кафедри філософії ХНПУ імені Г. С.Сковороди

Статтю присвячено аналізу розвитку можливостей поліграфії та її відповідності духу часу. З'ясовано, що з позицій антропології техніки журнальна продукція відкриває нові обрії у дослідженні людини в контекстах становлення нової культури зображення, притаманної інформаційному суспільству.

Ключові слова: журнальна продукція, дух часу, поліграфія, інформаційне суспільство.

Журнал є своєрідною культурною монадою, яка відтворює у специфічний спосіб зрізи суспільного життя, залишаючись при цьому частиною духовного виробництва суспільства і відносно самостійною онтологічною одиницею. На журнальну продукцію, існування якої підпорядковано своїм власним життєвим циклам, стабілізувати які покликано журнальний дизайн, завжди впливає дух часу. Сфера діяльності поліграфічної промисловості – достатньо широкий спектр обслуговування різноманітної діяльності людства. Її поява підтверджує тезу Карла Маркса, що історія промисловості є розгорнутою книгою розвитку сутнісних сил людини.

Наукові джерела, де розглядаються різні аспекти зазначеного тематичного поля, є надзвичайно чисельними і різноманітними, адже поворот сучасної філософської думки до картини і до дизайну (pictural turn) сприяв інтенсифікації теоретичних розвідок у цій площині. Серед них передусім слід назвати метатеоретичні праці Г. Блюменберга, Б. Вальденфельса, В. Вельша, А. Гелена, С. Євтушенко, Г. Закссе, М. Мерло-Понті та ін., де розглядаються культурно-антропологічні і технічно-антропологічні передумови такого повороту. Останніми роками набула розвитку філософія дизайну, яка має принципове значення для цієї статті. Серед досліджень у цій площині слід передусім назвати праці В. Даниленка, Ю. Легенього, І. Рижової та ін.

Вагом чиником змін у журнальній продукції є модернізаційні трансформації, що відбуваються час від часу у модерних суспільствах. Функціональний потенціал журнальної продукції може реалізуватись як конструктивно, так і деструктивно, в залежності від культурної політики та ідеологічних орієнтирів суспільства. Зокрема, модернізація українського суспільства, яка відбувалася у радянські часи, супроводжувалась політичною демодернізацією, сприяючи відтворенню домодерних форм контролю за духовним виробництвом. Журнальний дизайн був останнім притулком творчої свободи не тільки в рамках специфічної, тоталітарно профільованої масової культури, а й у житєвому світі взагалі.

Отже, у культурі тоталітарного й демократичного суспільств журнальна продукція відрізняється не тільки за змістом, а й технологічно. Розглянемо це на прикладі України, яка переживала процес становлення масової культури паралельно з трансформаціями тоталітарного зразка. Так, негативні прояви централізованого управління більшою мірою вплинули на діяльність видавництв, а саме це: обмеження вибору типу та виду продукції й контролювання і регламентування її змісту та стандартизація форми. Для друкарського комплексу в цілому, складаються навпаки кращі умови для зростання їх технічного рівня. Незважаючи на брак коштів, влада ставить питання про збільшення кількості друкарень та їх краще обладнання, усвідомлюючи владний і маніпулятивний потенціал ідеологічно контрольованої мас-медійної продукції.

Інтенсивне зростання кількості друкарень у перші роки радянської влади підтверджують і статистичні дані, наприклад, якщо на початку сторіччя у Києві зафіксовано 71 друкарню, то наприкінці 1917 року тут працює вже 154 підприємства. Видавничо-друкарські центри формуються не тільки у Києві, але й у Харкові, Чернігові, Черкасах, Львові, Одесі та в інших містах України.

У журналах дореволюційного періоду переважаючим способом друкування текстового та ілюстрованого матеріалу був високий друк, як більш технічно розвинутий, використання плоского та глибокого видів друку

було значно меншим і переважно для друкування ілюстрацій-вклейок. Можливості друкування спочатку дозволяли відтворення зображення однією фарбою, а потім поступово на сторінках видань з'являються багатокольорові ілюстрації.

Перший журнальний зображувальний матеріал у вітчизняних виданнях був здебільшого поданий репродукціями живопису та графіки. На початку ХХ століття у журнальних виданнях розпочинають використання фотомеханічного глибокого друку, завдяки якому значно полегшується одночасне відтворення текстового та зображувального матеріалу, що приводить до збільшення ілюстрацій у журналі та допомагає створювати відповідні просторові зв'язки на сторінці.

Саме тип, вид, кількість та якість ілюстрацій і шрифтів, їх композиційне поєднання, і навіть формат журналу залежить не тільки від бажань і смаків художніх редакторів, художників, фотографів, та естетичних вимог часу, а і від технічних та технологічних можливостей відтворення макета видання.

Можна відзначити, що характерною рисою даного часу є протилежність між відсталими технічними можливостями друкарень та авангардними, випереджуваними час ідеями художників. Звичайно, це ствердження стосується далеко не всіх видань, а найяскравіших, наприклад таких як: „Авангард”, „Літературний ярмарок”, „Нова генерація”, „Уж” та ін. Художники максимально використовували можливості поліграфії в оформленні журналів, саме її обмежені засоби багато в чому й диктували принципи оформлення.

Піднесення національного духу, яке відбувалося в Україні у перше десятиріччя після революції, було поштовхом для розквіту всієї української культури. У цей короткий період склались всі умови для піднесення видавничої справи у цілому, та журнального дизайну зокрема. На цей час припадає і поява тонкого ілюстрованого журналу як типу видання, який отримує масову популярність у 20-х роках. Саме цей вид періодичної преси

надає нові можливості для реалізації пошуків у створенні словесно-зображувального синтезу.

Створення системи нормативів (1932-1945) приводить до збіднення та усереднення як тематики змісту журналів, так і значної уніфікації оформлення журналів у цілому. Однак встановлені стандарти досить суворо регламентували як змістовну, так і художню модель видань, що привело до одноманітних прийомів оформлення. Саме тому журнали періоду 1932-1945 років мають більшою мірою історичну цінність, ніж художню, але вони є яскравим прикладом, який відображує вплив умов створених державою, на розвиток дизайну.

Поновленням поліграфічної галузі, яке проходило в скрутних економічних умовах, поступово почало відбуватися у 1946 р. У зв'язку зі збільшенням вимог до якості оформлення книжкової та журнальної продукції, Видавничим сектором НІІ Огіза було розроблено і затверджено Огізом при Раді Міністрів СРСР нову систему правил технічної підготовки й оформлення ілюстрацій. Вони склалися з чотирьох розділів: оформлення ілюстративних оригіналів, вибір способів відтворення оригіналів і лінійності растру, ступені зменшення і збільшення оригіналів, формати кліше.

Зауважимо, що на початку 60-х р. проходять ряд змін у ставленні суспільства до дизайну, які викликані суттєвою зміною у культурі смаків і можливостях стилізації повсякденного життя. Позитивні зміни у сприйнятті дизайну підносять продукт дизайну на рівень „високого” мистецтва, й навіть започатковується новий перспективний напрямок – філософія дизайну.

Зауважимо, що у період переходу до інформаційного суспільства відбуваються вражаючі зміни в організації суспільного буття індивіда. Комп'ютер та Інтернет стають реальністю життєвого світу майже кожної людини. Усе це спричиняє зміну ролі та значення журнальної продукції у житті людини. Сучасний етап розвитку друкарсько-видавничого комплексу у нашій країні складається з понад 1000 книжкових видавництв та видавничих організацій, 3000 редакцій друкованих засобів масової інформації, понад 2000

поліграфічних підприємств та 6 заводів поліграфічного машинобудування [3, с. 5]. Інформаційне суспільство характеризується підвищеною динамікою соціокультурної творчості. Серед неї особливо важливою для нашої теми є дигітальна культура. Характеризуючи її, В.С. Пазенок пише: „Дигітальна культура – якісно нове породження інформаційної технонауки, це – різновид інформаційної культури, яка опосередкована та трансформована електронно-обчислюваними, цифровими технологіями (компакт-дискowymi пристроями запам'ятовування, кишеньковими комп'ютерами тощо), які обробляють інформацію, що надходить адресатові, та подають об'єднані відповідним чином результати у комп'ютер-накопичувач” [2, с. 34]. Дигітальна культура призводить до заміни освітньо-просвітницької комунікації, яка протягом століть репрезентувалася засобами книгодруку на електронну комунікацію. Електронні підручники стають реальністю навіть в Україні. Як зауважує В. Буряк: „Широкомаштабний розвиток мережі Інтернет дозволив зробити процес навчання найбільш ефективним завдяки створенню інтерактивного середовища з „зворотнім зв'язком” та доступом до масиву різноманітних інформаційних баз, включаючи великі наукові бібліотеки” [1, с. 92].

Отже, вимальовується перспектива „глобальної електронної цивілізації” на базі синтезу телебачення, комп'ютерної служби та енергетики – „телекомп'ютеренергетики”. Говорячи про інформацію як про головну ознаку сучасного світу, слід мати на увазі, що комп'ютерна революція поступово призводить до формування світу телетехнологій з його власним порядком швидкості. Можна сказати, що настає ера заміни традиційного друку “електронними книгами”. Як стверджує В. Буряк, „вже на початку 90-х була сформована технологічна інфраструктура інтерактивного, діалогового середовища (interactive media), яка забезпечує максимальне використання вільного доступу до різноманітної інформації...” [1, с. 92]. Це принципово змінює характер та функціональне призначення журнальної продукції, яка все більше віртуалізується. Крім того, формування і споживання інформаційних ресурсів у всіх системах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку

інформаційно-комунікаційних технологій негативно позначається на розвитку власне друкованої продукції.

Підтвердженням цьому є значна кількість електронних журналів, які дуже швидко стають важливою складовою колекції сучасної бібліотеки, особливо університетської чи академічної [див. 4, с. 168]. З одного боку, „електронний журнал – відповідь на безліч традиційних бібліотечних проблем, пов’язаних із швидкісною доставкою інформації, доступністю, що не обмежена часовими та географічними факторами і засобами пошуку інформації...” [4, с. 169]. А з іншого – електронні журнали спричиняють занепад та кризу традиційних журналів. Існують навіть прогнози щодо припинення видання традиційних (паперових) копій журналів – „криза серійних видань” [див. 4, с. 168]. Привабливість нових засобів здобування інформації є однією із причин зростання кількості електронних журналів. Адже на сьогодні журнал без Web-версії є вже рідкістю. Цифрова революція надала можливість поширення періодичних видань, зокрема, через Інтернет кожна людина зможе отримати доступ до електронних журналів з будь-якого куточку світу.

Отже, комп’ютерна преса – новий, багато в чому визначальний елемент сучасної інформаційної технології. Слід зазначити, що і в умовах динамічного розвитку нової комунікативної техніки та нових інформаційних технологій традиційні форми інформації зберігають значний творчий і продуктивний потенціал, залишаючись і дотепер визначальним чинником соціокультурного буття людства. Безперечно, що навіть вдале дизайнерське рішення може бути зіпсоване неякісним поліграфічним виконанням. Особливо важливе значення має якість друкарського відтворення для ілюстрованих журнальних видань, які розраховані на глядача-читача. Якість продукції стає вирішальним фактором її конкурентоспроможності на ринку періодичної преси. Актуальності ця проблема набуває в умовах сучасної видавничої справи, коли з появою нових підприємств значно збільшилась кількість аналогічної журнальної продукції. У цій конкурентній ситуації видавець змушений підвищувати поліграфічну якість своїх видань, згідно з вимогами споживача. Отже, журнальна продукція

є відображенням духу часу. Якість журнальної продукції залежить не тільки від дизайнерсько-художніх смаків та знань і вмінь художників, а й від технологічного потенціалу суспільства, а також від культурного запиту суспільства. Якщо в добу раннього модерну журнал був витвором культури та майже основним джерелом вироблення й сприйняття інформації, то перехід світового суспільства у принципово нову фазу – „інформаційне суспільство” змінює саму сутність взаємовідносин культури та інформації.

Таким чином, поліграфічна промисловість, розглянута з точки зору продуктивного розгортання сутнісних сил людини, постає інструментом, який дозволяє через індустріальний спосіб репродукування слова й зображення здійснювати контроль за прискореним старінням інформації у постіндустріальних культурних констеляціях. Вона посилює медіальні властивості журнального виробництва, дозволяє застосовувати графічне оформлення періодичних видань для капсулізації їхнього культурного смислу. Ця промисловість зрештою підпорядкована посиленню продуктивності механізмів підвищення ефективності соціальної пам'яті, без якої не може існувати національна культура в добу глобалізації.

Література:

1. Буряк В. Образование в информационном обществе / Виктор Буряк // Філософія освіти 1(3). – 2006. – С. 89 – 100.
2. Пазенок В. С. Інформаційне суспільство і культура / Віктор Пазенок // Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі [В.В. Лях, В.С. Пазенок, Я.В. Любивий та інші]. – К. : Тов. „XXI століття: діалог культур”. – С. 10 – 45.
3. Поліграфічні матеріали. [Підручник. Жидецький Ю.Ц., Лазаренко О.В., Лотошинська Н.Д. / За заг. ред. докт. техн. наук проф. Е.Т. Лазаренка]. – Львів: Афіша. – 2001. – 328 с.

4. Ярошенко Т. Електронні журнали: можливості ХХІ століття для науки та освіти / Тетяна Ярошенко // Покликання університету: Зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. – К. : РІА „ЯНКО”, 2005. – С. 168 – 175.

Дух эпохи и журнальная продукция.

Іващенко О.В.

Статья посвящена анализу развития возможностей полиграфии в соответствии с духом времени. Выявлено, что с позиций антропологии техники журнальная продукция открывает новые горизонты в исследовании человека в контекстах становления новой культуры изображения, характерной для информационного общества.

Ключевые слова: журнальная продукция, дух времени, полиграфия, информационное общество.

Epoch spirit and journal production.

Ivashchenko O. V.

This article is devoted to the polygraph possibilities development analysis according to the epoch spirit. It is discovered that from the anthropology positions journal production opens new horizons in human being research in contexts of image new culture coming-to-be which is information society characteristic.

Key words: journal production, epoch spirit, polygraph, information society.